

Ph.D. Értekezés tézisei

**Def1 elősegíti a polimeráz cserét a DNS
károsodás következtében elakadt
replikációs villáknál**

Daraba Andreea

Témavezető: **Dr. Unk Ildikó**
Tudományos főmunkatárs

Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai kar
Biológia Doktori iskola
MTA Szegedi Biológiai Kutatóközpont Genetikai intézet

2014

Szeged

BEVEZETÉS

A DNS károsodás következtében elakadt replikációs villa mentése nagy kihívást jelent a sejtek számára, mivel az elakadt replikáció kromoszóma instabilitáshoz, végső esetben pedig a sejtek halálához vezethet. A sejtek túlélésük érdekében különböző mechanizmusokat fejlesztettek ki, amelyekkel képesek a replikációs villa mentésére. Ezek az úgynevezett DNS-hiba tolerancia útvonalak teszik lehetővé, hogy a DNS-hibák tényleges eltávolítása nélkül a replikáció folytatódhasson. A DNS-hiba tolerancia útvonalnak két fő típusa van: a templátváltás és a transzléziós DNS szintézis (TLS). A templátváltás hibamentes átírást biztosít, mivel templátként az újonnan szintetizált komplementer DNS szálát használja. Ezzel szemben a transzléziós szintézis során speciális polimerázok veszik át a replikatív polimeráz helyét, és a DNS-hibával szemben az eredeti templátnak megfelelő vagy egy hibás bázist épít be.

A Rad6-Rad18 fehérje komplex kulcsfontosságú szereplője a DNS-hiba tolerancia útvonalnak *Saccharomyces cerevisiae* élesztőben. Ezek a fehérjék három alútvonalon keresztül szabályozzák az UV-károsodást szenvedett DNS replikációját: 1. a Rad5-függő hibamentes átírás, 2. a Rad30-függő hibamentes átírás, 3. a Rev3-függő pontmutációt generáló átírás. Ismert, hogy UV kezelés hatására a Rad6-Rad18 ubikvitin konjugáló és ligáló enzim komplex monoubikvitinálja a PCNA-t a 164-es lizinén. A monoubikvitinált PCNA aktiválja a Rev3 illetve a Rad30 függő transzléziós DNS szintézist. Más esetekben azonban további faktorok, mint az Mms2/Ubc13 ubikvitin konjugáz és Rad5 ubikvitin ligáz enzimek poliubikvitinálják a PCNA-t és aktiválják a Rad5 alútvonalat.

Jelen tanulmányban a Def1 fehérjét, mint a Rad6-Rad18 DNS-hiba tolerancia útvonal Rev3-függő ágának tagját, és az élesztő mutagenézis egyik szabályozóját azonosítottuk. Kimutattuk, hogy DNS-károsodás következtében a Def1 fehérje elősegíti a replikatív DNS-polimeráz katalitikus alegységének a proteozomális lebomlását. Bebizonyítottuk, hogy az UV által indukált-degradáció nem befolyásolja a replikatív DNS polimeráz nem-katalitikus alegységeit, és hogy azok komplexet alkotnak a Rev1 TLS polimerázzal. Eredményeink alapján az elakadt replikációs villáknál bekövetkező polimeráz cserének egy új modelljét alkottuk meg.

CÉLKITŰZÉSEK

A disszertáció fő célkitűzése olyan faktorok azonosítása, amelyek a DNS-hiba tolerancia útvonalat befolyásolják. Kísérleteink során megvizsgáltuk a *DEF1* gént, mivel a *DEF1* deléciója érzékenyíti a sejteket az UV-sugárzásra, és a *def1 rad18* kettős deléciós törzs a *rad18* egyszeres deléciós UV-érzékenységet mutatja, ami egy episztatikus kapcsolatra utal, amelyben a *DEF1* funkciója a *RAD18* funkciójától függ.

A következő lépéseket terveztük, hogy bebizonyítsuk a Def1 szerepét a *RAD6-RAD18* útvonalban:

1. Elemezni a *DEF1* genetikai kapcsolatait a *RAD6* útvonal mindhárom ágának tagjaival DNS-károsodás hatására.
2. Ellenőrizni a *DEF1* és a *RAD6* útvonal fehérjéi közötti kölcsönhatást.
3. Kísérletsorozatunk végső célkitűzése a Def1 fehérje DNS- hiba toleranciában betöltött szerepének meghatározása

ANYAGOK és MÓDSZEREK

1. DNS manipulációs technikák

- Molekuláris klónozás: Plazmidok készítése élesztő két hibrid vizsgálathoz, génkiütéshez használt konstruktokhoz és epitóp jelöléshez
- Deléciós törzsek létrehozása *Saccharomyces cerevisiae*-ben homológ rekombináció alapuló génhelyettesítés módszerrel

2. Élesztő genetikai módszerek

- Élesztő két hibrid vizsgálat
- UV-és MMS-érzékenység vizsgálat kvalitatív és számszerűsíthető módszerei
- UV-indukált mutagenézis mérése

3. Biokémiai eljárások

- Sejt szinkronizálás
- Fehérje extraktum készítése élesztősejtekből és Western blot
- GST fúziós fehérjék expressziója és fehérje kölcsönhatás vizsgálata vizsgálatok

EREDMÉNYEK

Kísérleteink célja, hogy hozzájáruljunk a pontmutációk képzésében kulcsfontosságú DNS-hiba tolerancia útvonal mélyebb megismeréséhez. Ezért olyan új fehérjéket kívántunk azonosítani, amelyek részt vesznek a DNS-hiba tolerancia folyamatában.

Az irodalomból ismert volt, hogy a *DEF1* gén deléciója érzékenyíti a sejteket az UV sugárzásra, továbbá a *def1-rad18* kettős deléciót hordozó törzs ugyanazt az UV érzékenységet mutatja, mint a *rad18* deléciós törzs. Ez arra utalhat, hogy a *DEF1* részt vesz a DNS károsodások javításában, és hogy a *RAD18* génnel episztatikus ezen funkciójában, vagyis a Def1 funkciója a Rad18 funkciójától függ.

A DNS tolerancia útvonal, amelyet a Rad6-Rad18 fehérje komplex irányít, három további útvonalra bontható. Az általunk vizsgált *DEF1* gént úgynevezett episztázis analízisnek vetettük alá. Ez a genetikai elemzés lehetővé teszi, hogy a vizsgált gén és a *RAD6-RAD18* útvonal ismert szereplőinek kettős deléciós törzsei által mutatott UV érzékenység alapján a vizsgált gént besoroljuk az ismert útvonalak egyikébe. Eredményeink szerint a *DEF1* gén episztatikus a *RAD6* és a *RAD18* génekkel. Nem mutat episztázist a hibamentes utakba tarozó *RAD5*, *MMS2* és *RAD30* fehérjékkel, ami arra utal, hogy a *DEF1* nem a hibamentes DNS hiba tolerancia útvonalakban fejti ki hatását. A *def1-rev3* kettős mutáns a *def1* deléciós törzssel azonos érzékenységet mutat UV és MMS kezelésre is. A genetikai anlízis tehát azt igazolja, hogy a *DEF1* a *RAD6-RAD18* DNS-hiba tolerancia útvonal mutációkat generáló transzléziós polimerázok által működő ágában fejti ki hatását.

A *REV3* útvonal transzléziós polimerázai felelősek a DNS károsodás által indukált pontmutációk jelentős részéért. Hogy bizonyítsuk a *DEF1* szerepét a *REV3* útvonal működésében, megmértük az UV károsodás által indukált mutációs rátát a *def1* deléciós törzsben. Míg egyre nagyobb UV dózis hatására a vad típusú törzsben a mutációs ráta enyhe növekedést mutat, a *def1* deléciós törzsben az UV indukált mutációk teljes hiányát figyelhetjük meg. A *DEF1* hiánya még az önmagában emelkedett mutációs rátát mutató *mms2* deléció jelenlétében is megszüntette a pontmutációk képződését.

A *DEF1* plazmidról történő ektopikus expressziója a *def1* deléciós törzsben helyreállította a mutagenézis mértékét, bizonyítva, hogy a mutagenézisben tapasztalt defektus a *DEF1* hiányának köszönhető.

A *DEF1* szakirodalomból ismert egyik funkciója, hogy a DNS károsodás által blokkolt transzkripció esetén elősegíti az RNS-polimeráz eltávolítását proteolitikus degradáció által. Feltételeztük, hogy ehhez hasonló szerepet tölthet be a replikáció során is, és az elakadt replikációs villánál elősegíti a replikatív DNS polimeráz eltávolítását, ezáltal lehetővé téve a replikatív polimeráz TLS polimerázra cserélését.

E lehetőség vizsgálatának érdekében UV károsodás kiváltása után nyomon követtük a replikatív polimeráz katalitikus alegysége (Pol3 fehérje) szintjének alakulását a sejtciklus során.

A nem kezelt sejtekkel szemben UV-besugárzás által kiváltott átmeneti Pol3 szint csökkenést tapasztaltunk vad típusú sejtekben a sejtciklus S fázisban. Ezt a Pol3 szint csökkenést az *mms2* és *rad30* deleciós sejtekben is láttuk. Fontos, megjegyezni, hogy *def1* deléciós törzsben nem tudtuk kimutatni a Pol3 szintjének csökkenését. A Pol3 szintjének csökkenése nem volt megfigyelhető a *rad6* deléciós törzsben, ami alátámasztja a genetikai analízisben kapott adatokat, miszerint a *DEF1* a DNS hiba toleranciában betöltött szerepét a *RAD6* felsőbb ellenőrzése alatt végzi.

A Pol3 szint csökkenésének legvalószínűbb magyarázata, hogy a Pol3 szabályozott UV által kiváltott fehérje degradáción megy keresztül. Amikor a tápoldatot kiegészítettük az MG132 proteaszóma inhibitorral, a Pol3 UV- indukált degradációja valóban teljesen megszűnt.

A Pol δ egy heterotrimer, a Pol3 katalitikus alegység mellett két nem katalitikus alegysége van: a Pol31 és a Pol32. Célul tűztük ki, annak tisztázását, hogy az egész Pol δ enzim célpontja-e az UV- indukált proteolízisnek, vagy az csak a katalitikus alegységet érinti. Kísérleteink szerint a Pol3-al ellentétben a Pol31-et és a Pol32-t nem érintette az UV- indukált proteolízis. Mivel a Pol31 és a Pol32 nem bomlik le UV kezelést követően és jelen marad a replikációs villánál, azt feltételeztük, hogy egy TLS polimeráz, például a Rev1 foglalhatja el a Pol3 helyét a Pol31 és a Pol32 mellett és végzi el a hiba átírását. Ellenőriztük, hogy a Pol31 és a Pol32 képes-e komplexet képezni a Rev1 fehérjével. *In vitro* vizsgálatokban tisztított fehérjéket használva detektálni tudtuk mindhárom fehérje jelenlétét az elúciós frakcióban, ami a GST- Pol32, Pol31 és Rev1 komplex képződésének bizonyítéka.

KÖVETKEZTETÉSEK

Laborunkban azonosítottuk a *DEF1*-et, mint a *RAD6-RAD18* DNS-hiba tolerancia útvonal Rev3-függő ágának tagját és az élesztő mutagenézis egyik szabályozóját. Munkánk során bizonyosságot nyert, hogy a Def1 kulcsfontosságú szereplő a polimerázok cseréjében. Igazoltuk, hogy a Pol3, a replikatív polimeráz Pol δ katalitikus alegysége lebomlik UV kezelés hatására. Kimutattuk, hogy a Pol3 lebomlása poliubikvitináció függő proteozómális degradáció eredménye, amely a Def1 szabályozása alatt áll. Ezzel szemben a Pol31 és a Pol32, a Pol δ másik két alegysége nem degradálódik. Azt is kimutattuk, hogy Pol31 és Pol32 együttesen stabil komplexet képezhetnek a Rev1 TLS polimerázzal.

Kutatási eredményeink alapján új modellt állítottunk fel. A DNS károsodás következtében elakadt replikációs villánál a Rad6-Rad18 fehérjék monoubikvitinálják a PCNA-t. A monoubikvitinált PCNA aktiválja a mutagén útvonalat, ahol a Def1 közreműködésével a Pol δ replikatív polimeráz komplexből a Pol3 polibukvitin szignálnak köszönhetően proteozómális degradációt szenved. Így a Pol3 helyét egy mutagén TLS polimeráz veszi át, amely a Pol31 és Pol32 alegységekkel komplexet képezve írja át a hibás szakaszt. Miután a sérült szakasz átírásra került, a TLS polimeráz ledisszociál, a Pol3 ismét kötődik a replikatív polimeráz alegységeként, így a replikáció folytatódhat tovább.

További kérdés maradt azonban: Hogyan működhet *DEF1*-től függetlenül a *RAD30* által kódolt Pol η TLS polimeráz? Kísérleteink azt mutatják, hogy a Pol3-t ebben az esetben nem kell eltávolítani az elakadt villáról. A Pol η elsősorban az UV-károsodás következtében kialakuló ciklobután pirimidin dimerek hibamentes javítására specializálódott. Mivel az UV az egyik leggyakoribb DNS károsító hatás az élőlényekre nézve, ezért úgy gondoljuk, hogy a Pol η előnyt kell, hogy élvezzen a TLS polimerázok kiválasztásánál DNS hiba átírás során.

A Pol η a polimerázok Y családjának egy tagja, amely a Rev1 és Pol ζ TLS polimerázoktól eltérően kötődik a PCNA molekulához. Míg a Rev1 és a Pol ζ a PCNA gyűrű külső felületéhez kötnek, addig a Pol η hasonlóan a Pol δ -hoz, a PCNA intermolekuláris hurok doménjéhez kötődik. Ez lehetővé teszi, hogy a PCNA trimerhez egyszerre mind a két polimeráz kapcsolódjon. Feltételezzük, hogy az elakadt replikációs villánál a PCNA monoubikvitinálásának hatására olyan

konformációs változás zajlik le, aminek során a PCNA-hez kötődött Pol η átveszi a szintézist a Pol δ -tól. Elvégezve az átírást, a PCNA deubikvitinálása visszaállítja a korábbi állapotot, a Pol δ pedig folytathatja a szintézist.

Bizonyosságot nyert, hogy a DNS-hiba tolerancia útvonal több eleme erős konzerváltságot mutat élesztő és az ember között. Ezért úgy gondoljuk, hogy kutatási eredményünk hozzájárul az emberi mutagenézis folyamatának megértéséhez is.

KÖZLEMÉNYEK JEGYZÉKE

Rentsendorj O, Nagy A, Sinkó I, **Daraba A**, Barta E, and Kiss I- Highly conserved proximal promoter element harboring paired Sox9-binding sites contributes to the tissue- and developmental stage-specific activity of the matrilin-1 gene. **Biochem J.** 2005 Aug 1; 389:705-716.(IF₂₀₀₅: 4,224)

Ianovici N, **Daraba A**, Postelnicu M, Kiss I- Studiul Bioparticulelor aeropurtate in Timisoara -România (Study of airborne bio-particles in Timisoara-România). **Revista Lucrări Științifice. Seria Agronomie (Scientific works Journal. Agronomy series)** 2007, vol. 50, 2: 501-506; ISSN (electronic): 2069-7627; CNCSIS code: 477

Daraba Andreea. Regulation of translesion synthesis. (2007). Szeged University Biology Ph.D. School Seminars, Szeged, Hungary published in *Acta Biologica Szegediensis* 51 (2) p.137-160 Dissertation summary

Daraba A, Gali VK, Halmai M, Haracska L, Unk I (2014) Def1 Promotes the Degradation of Pol3 for Polymerase Exchange to Occur During DNA Damage-Induced Mutagenesis in *Saccharomyces cerevisiae*. **PLoS Biol** 12 (1): e1001771. doi:10.1371/journal.pbio.1001771; (IF₂₀₁₃:12,690).

Előadások:

1. **Daraba Andreea** and Kiss Ibolya-Functional analysis of the regulatory regions of the matrilin-1 gene, International Training Course: Proceedings of the Closing Seminar, Biological Research Center Hungarian Academy of Science, Szeged, Hungary, 2004 August 4-6
2. **Blastyák András**, Hajdu Ildikó, Szukacsov Valeria, **Daraba Andreea**, Unk Ildikó and Haracska Lajos- Role of def1 gene in the post-replication repair machinery; The 6th Hungarian Genetic Congress, 13th Cell and Development Biology Days - Eger, 2005 April 10-12
3. **Szukacsov Valéria**; **Blastyák András**; **Daraba Andreea**; Unk Ildikó and Haracska Lajos- A new member of DNA repair machinery; Straub Days Biological Research Center of the Hungarian Academy of Sciences -2005 november 16-18
4. **Ianovici Nicoleta**, **Daraba Andreea**, Postelnicu Mihaela, Kiss Izabela, Matis Adriana (2007)– *Study of airborne bio-particles in Timisoara, România*, Scientific Conference "ROMANIAN AGRICULTURE IN THE EU - OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES", University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine, Faculty of Agriculture, Iasi, 18-19 October 2007
5. **Halmi Miklós**, Gali Vamsi Krishna, **Daraba Andreea** and Unk Ildikó- Rescue of the stalled replication fork; Straub Days Biological Research Center of the Hungarian Academy of Sciences-2008 december 3-5
6. **Daraba Andreea**, Gali Vamsi Krishna, Halmi Miklós, Unk Ildikó - Polymerase exchange at stalled replication forks; Straub Days Biological Research Center of the Hungarian Academy of Sciences-2012 May 23-24
7. **Daraba Andreea**, Gali Vamsi K., Halmi Miklós, Haracska Lajos, **Unk Ildikó** - DNA damage induced polymerase exchange at stalled replication forks; Hungarian Molecular Life Sciences 2013,5-7 April, Siófok, Hungary
8. **Daraba Andreea**, Gali Vamsi Krishna, Halmi Miklós, Haracska Lajos, Unk Ildikó - Polymerase exchange at replication forks stalled at DNA damage sites; Central European DNA Repair Meeting, 2013, November 8th, Vienna, Austria

Poszterek:

1. **Sinkó Ildikó**, Nagy Andrea, Rentsendorj Otgonchimeg, **Daraba Andreea**, Barta Endre, Kiss Ibolya- *Cartilage-specific Sox transcription factors bind to the conserved proximal promoter element of the matrilin-1 gene*; 30th FEBS Congress-9th IUBMB Conference, Budapest, Hungary (2-7 July,2005)
2. **Daraba Andreea** -*New player in the post replication repair*; 1st ITC Alumni Meeting 2006-Modern trends in biological sciences: Seeking an integrative approach, , Szeged, Hungary (19-21 October,2006)
3. **Daraba Andreea**, **Gali Vamsi Krishna**, Halmi Miklós, Unk Ildikó – Polymerase exchange at replication forks stalled at sites of DNA damage in *Saccharomyces cerevisiae*; 38th FEBS Congress, „Mechanisms in Biology”; July 6th, 2013; Saint Petersburg, Russia